

کشاورزی بعدی نوین در نظم جدید جهانی با رویکرد تحولات و نظام

بین‌الملل از منظر پدافند غیرعامل

محمد حسین نیک خواه^۱، زهرا سلیمانی داودلی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۹

چکیده:

در قرن اخیر میلادی، امنیت غذایی از اساسی‌ترین خواسته‌های بشری است که در دستور کار تمامی دولت‌ها قرار دارد. این شاخص مهم بر روی فعالیت‌های انسانی، روند تغییرات جمعیت‌ها، پراکنش آن‌ها، حتی روابط سیاسی در بین دولت‌ها را تحت تأثیرات عمیقی قرار داده است. کشاورزی به عنوان زیربنای اصلی امنیت غذایی، یک ابزار دیپلماسی جهانی فعال در کنار سایر روش‌ها، مورد توجه کشورهای متخاصم بوده است. بنا بر این از دیرباز بحث امنیت غذایی به عنوان یک ابزار دیپلماسی جهانی فعال در کنار سایر روش‌ها، مورد توجه کشورهای متخاصم بوده است. بنابراین با این رویکرد، توجه به بخش کشاورزی به عنوان بعدی نوین در معادلات و نظام بین‌الملل با رویکرد نظم جهانی سرآغاز یک راهبرد ویژه برای کشور خواهد بود که به کمک آن می‌توان نسبت به ارائه الگوی راهبردی مبتنی بر نظم جهانی و مناسبات آن در این زمینه اقدام نمود. حال این پرسش مطرح می‌شود که در شرایط کنونی تحولات نظام جدید جهانی که مؤلفه‌های جدیدی در شکل‌دهی ابعاد آن دخیل است، آیا بخش کشاورزی می‌تواند به عنوان یک اهرم و دیپلماسی نوین، بعد جدیدی در برقراری معادلات نظم جهانی را برای کشور عزیزمان، به وجود آورد؟ این مقاله بر روی بررسی جایگاه کشاورزی به عنوان یک ابزار بنیادین در نظام جهانی متمرکز شده و روش کار در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و از روش کتابخانه‌ای برای گردآوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها:

کشاورزی، امنیت غذایی، ابزار دیپلماسی، روابط بین‌الملل، دولت‌های استعماری

^۱ استادیار و دانش آموخته رشته پدافند غیرعامل دانشگاه عالی دفاع ملی. سازمان جهاد کشاورزی خراسان شمالی
Farhas.nikkhah@yahoo.com

^۲ پژوهشگر، روانشناسی تربیتی، سازمان آموزش و پرورش خراسان شمالی zsolymaniy@ymail.com

۱- مقدمه:

در هزاره سوّم میلادی، تأمین مواد غذایی به عنوان یکی از اساسی‌ترین خواسته‌های بشری در سرلوحه دستور کار تمامی دولت‌ها قرار گرفته است چراکه با نگاهی به گذشته‌ای نه‌چندان دور، می‌توان روند افزایش سریع جمعیت را در سطح کره خاکی به راحتی مشاهده نمود. در طول اعصار گذشته قحطی و گرسنگی همواره به عنوان دوشاخص تأثیرگذار بر روی فعالیت‌های انسانی توانسته است که بر روی روند تغییرات جمعیت‌ها، پراکنش آن‌ها، و حتی بر روابط سیاسی حاکم در بین ملت‌ها و دولت‌ها تأثیرات عمیقی را به همراه داشته است. نقش حسّاس و اساسی کشاورزی در امنیت غذایی و ملی و تولید درآمد ناخالص کشور و نقش حیاتی این درآمد در بیلان بودجه‌ای و همچنین نقش و جایگاه کشورها در بحث صادرات؛ و تأثیر این فرآیند در ارزآوری باعث شده است تا دست‌اندرکاران سیاست‌گذاری کشورها نسبت به بخش کشاورزی توجه ویژه‌ای را اعمال نمایند. کشاورزی در اکثر قریب به اتفاق کشورهای دنیا، از جمله مهم‌ترین بسترهایی است که اگر مورد توجه قرار گیرد نه تنها می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین بسترهای زیربنایی، در بحث اشتغال‌زایی دخیل باشد، بلکه به عنوان اساسی‌ترین عامل در بحث امنیت غذایی و نهایتاً در بحث امنیت ملی به شمار می‌آید (نیک خواه، ۱۳۹۶: ۳۲۸). کشورهای مختلف دنیا با داشتن مزیت رقابتی و نسبی در امر تولید محصولات استراتژیک، ضمن تأمین نیازهای داخلی کشور، خواهند توانست نسبت به تعریف جایگاه ویژه‌ای در آن محصولات برای خود در جامعه بین‌المللی داشته باشند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که خارج شدن یک کشور تولیدکننده مطرح در دنیا در محصولات مهم و استراتژیک، تا چه اندازه می‌تواند در عرصه اقتصادی ضربات جبران‌ناپذیری را به اقتصاد آن کشور وارد نماید. بسیاری از کشورهای متخاصم تلاش می‌کنند تا با از بین بردن جایگاه سایر کشورهای مطرح در سطح بین‌المللی، نسبت به دست آوردن سوده‌ای کلان برای کشورشان اقدام نمایند. و در نهایت استقلال کشور مذکور را خدشه‌دار نمایند. بیشتر دولت‌های استعماری در قرون گذشته تلاش داشته‌اند تا از طریق تولید مواد غذایی بیشتر، ضمن تحت تسلط درآوردن سایر کشورهای نیازمند دیگر از طریق این حوزه، عقاید و منش‌های سیاسی و حتی ارزش‌ها خویش را از طریق تخریب ارزش‌های کشورهای مذکور نیز اعمال نمایند. لذا از دیرباز بحث امنیت غذایی به عنوان یک ابزار دیپلماسی جهانی فعال در کنار سایر روش‌ها، مورد توجه کشورهای متخاصم بوده است. فلذا با این رویکرد،

توجه به بخش کشاورزی به عنوان بعدی نوین در معادلات و نظام بین‌الملل با رویکرد نظم جهانی سرآغاز یک راهبرد ویژه برای کشور خواهد بود که به کمک آن می‌توان نسبت به ارائه الگوی راهبردی مبتنی بر نظم جهانی و مناسبات آن در این زمینه اقدام نمود. حال این پرسش مطرح می‌شود که در شرایط کنونی تحولات نظام جدید جهانی که مؤلفه‌های جدیدی در شکل‌دهی ابعاد آن دخیل است، آیا بخش کشاورزی می‌تواند به عنوان یک اهرم و دیپلماسی نوین، بعد جدیدی در برقراری معادلات نظم جهانی را برای کشور عزیزمان، جایگاه خاصی را به وجود آورد؟ این تحقیق که باهدف تبیین جایگاه کشاورزی در مناسبات نظم نوین جهانی با رویکرد تحولات در نظام بین‌الملل و با نگاهی ژرف‌گون از منظر پدافند غیرعامل دنبال می‌شود، برای پاسخ‌گویی به پرسش فوق، با بهره‌گیری از رویکرد توصیفی و تحلیلی، ضمن بیان رسالت و دیپلماسی حاکم بر فضای بخش کشاورزی و تحلیل گفتمان‌های غالب نوین در آراء و اندیشه‌های بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و مقام‌عظمای ولایت در حوزه اداره امور کشاورزی و کارنامه عملکرد کشور طی چهار دهه گذشته صورت می‌گیرد، تلاش دارد تا با تکیه کردن بر روش‌های متناسب توصیف، اکتشاف، تطبیق و تحلیل راهبردی در بخش اداره امور کشاورزی، جایگاه اصلی و یا قابل‌تصور برای انقلاب اسلامی را در شرایط پیش‌رو مبتنی بر نظم جدید جهانی در حوزه اداره کشاورزی مبتنی بر پایه اصول و مبانی پدافند غیرعامل را ترسیم کند. از طرفی درسند چشم‌انداز ۱۴۰۴ کشور، جمهوری اسلامی ایران "امن، مستقل و مقتدر با سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت" تعریف شده است. دست‌یابی به اقتدار و سامانه دفاعی مبتنی بر بازدارندگی یکی از اهداف چشم‌انداز است که پیاده‌سازی سیاست کلی بخش کشاورزی، تحقق آن را از طریق امنیت غذایی و نهایتاً امنیت ملی تسریع می‌بخشد. در تبیین و تشریح وضعیت تحقق سیاست‌های کلی بخش کشاورزی در کشور شواهد و قرائن اولیه حکایت از آن دارد که وزارت جهاد کشاورزی در حال حاضر به دلیل عدم بهره‌مندی و عدم توجه صحیح به فرامین و سیاست‌های ابلاغی رهبریت معظم در حوزه کشاورزی نتوانسته است اداره امور کشاورزی را به نحو شایسته انجام دهد و مطالبات رهبری را بر اساس سیاست کلی بخش کشاورزی تأمین نماید از طرفی فارغ از ابلاغ سیاست کلی بخش کشاورزی از طرف معظم له و امام‌راحل به انحای گوناگون اهمیت پرداختن به بخش کشاورزی را نیز به مسئولین به کرات گوشزد نموده‌اند. از جمله این موارد فرمایش صریح امام (رحمت‌الله) که می‌فرمایند "ایران کشوری است که باید کشاورزی‌اش اساس همه کارها باشد (صحیفه امام، ج ۱۶: ۱۸۰). در خصوص ضرورت انجام این تحقیق نیز باید گفت در صورت تبیین دگرترین و سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری از

طریق توجه به دیدگاه گفتمان ولایت فقیه و مستندسازی و انتقال این گفتمان به عنوان اسناد بالادستی که از ارکان و عوامل اساسی در تصمیم سازی است، لازم است تا از تحلیل گفتمان حضرت امام (رحمت الله) و مقام معظم رهبری در بخش کشاورزی به شیوه مناسبی بهره برداری شود تا بتوان ضمن جمع این داشته‌ها به عنوان ذخایر ارزشمند علمی و تجربی، بتوان از آن‌ها به عنوان پشتوانه‌ای غنی و ارزشمند در تبیین گفتمان راهبردی مؤثر در نظم جدید جهانی با تکیه مبتنی بر گفتمان ولایت فقیه برای پیشرفت ایرانی - اسلامی در بخش کشاورزی در قالب یک بعدی نوین و بنیادین در برابر تهدیدات متصور در این بخش در تحولات و نظام بین الملل بهره مند گردید.

۲- مبانی نظری

انتخاب صحیح و دقیق واژگان و مفاهیم مناسب با آن در هر رشته و علمی بسیار مهم و ضروری به نظر می‌رسد. این امر در انتقال دانش و تجربیات به دیگران و نسل‌های آینده نقش بسزایی را به همراه دارد. اما از این مهم‌تر، اجماع و وحدت نظر محققین، دانشمندان و پژوهشگران عرصه یک علم یا رشته بر سر مفاهیم و واژگان آن است. نظر به اهمیت برداشت درست از واژگان و درک مشترک از مفاهیم، نگاهی به تعاریف واژه‌های کلیدی و مفاهیم اساسی تحقیق خواهد شد.

۳- چهارچوب نظری:

در بحث تحلیل دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمه الله) و امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در حوزه کشاورزی داشتن نگاهی زیرکانه و عمیق شرط کافی و لازم درک این مقوله‌های راهبردی خواهد بود. در اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت آیه الله خامنه‌ای (مدظله العالی) نیز درباره «حوزه کشاورزی» و مفاهیم مرتبط با آن نگاه عمیقی وجود دارد. به گونه‌ای که نگاهی عمیق و همه‌جانبه ایشان و توجه ویژه به کشاورزی را به عنوان یکی از ارکان سازندگی اصلی کشور اسلامی و حوزه امنیت غذایی در سطح کلان راهبردی نظام می‌دانند. با مرور اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه) و حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) توسط محقق، نتیجه احصاء شده بیانگر این موضوع است که هر دو بزرگوار به اقتضای ظرف زمانی دوره رهبری خود، از یک رویکرد واحد به اهمیت بخش کشاورزی و یکی از عوامل بنیادین تأثیرگذار در مملکت نگاه می‌کرده‌اند و نگاه هر دو بزرگوار به حوزه کشاورزی این مملکت و بایدها و نبایدهای، چه از منظر سیاسی و اجتماعی و چه از منظر فردی، یکسان است. تبیین اندیشه و دیدگاه‌های امامین انقلاب در تغییر هندسه نظم جدید جهانی و نگاه عالمانه این دو بزرگوار حاکی از تأثیرات جدی بخش کشاورزی به عنوان یک بعد نوین در

معادلات سیاسی و مناسبات بین‌المللی را به همراه داشته و دارد. در بیان مفهوم مبتنی بر تبیین اندیشه و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری در تغییر هندسه نظم جدید جهانی، حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در بیانات خود در دیدار با جمعی از آزادگان در این خصوص می‌فرماید: در دوران اختناق، در دوران طاغوت، فشارها زیاد بود؛ کسانی می‌گفتند آقا، «مشت است و درفش»، بیخود ایستادگی می‌کنید، بیخود مقاومت می‌کنید؛ یک عده‌ای هم می‌گفتند نه، «صدقوا ما عاهدوا الله علیه فمنهم من قضی نحبه و منهم من یتظر». خدای متعال حادثه‌ای را پیش آورد که در دنیا هیچ‌کس باور نمی‌کرد؛ نه اینکه در ایران کسی باور نمی‌کرد، در دنیا هم کسی باور نمی‌کرد. کسی باور نمی‌کرد که آنچه آمریکائی‌ها آن را جزیره ثبات می‌دانند، این جور دست‌خوش طوفانی بشود که در نهایت به انزوای آمریکا، به انزوای استکبار، به انزوای انگلیس و عمال و مزدوران‌شان منتهی شود. امروز هم همین است. امروز هم شما دنیا را نگاه کنید؛ نشانه‌هایی هم پیدا است. مکرر عرض کردیم؛ دنیا در حال عبور از یک گذرگاه و رسیدن به یک وضع جدید و ماجرای جدیدی است (بیانات در دیدار جمعی از آزادگان ۱۳۹۱/۵/۲۵).

ایشان با نگاه عالمانه در بیانات گوه‌ربار خویش در دیدار اساتید دانشگاه‌ها حتی نوید تغییرات در سطح نظام جهانی را بر اساس تحلیل‌های راهبردی خویش فرموده بودند که: پیدا است که به سوی تحولات تازه‌ای داریم پیش می‌رویم. شواهد و نشانه‌هایی که این تحول را نشان می‌دهد، چه چیزهایی است؟ من چند تا مثال را عرض می‌کنم، یکی بیداری اسلامی است. ما در طول تاریخمان، چنین وضعیتی را در کشورهای اسلامی نداشتیم. اینکه احساس هویت، احساس بیداری، نه در یک ملت، بلکه در کشورهای متعددی از کشورهای اسلامی پدید بیاید و این احساس بیداری، این احساس هویت، متکی به اسلام باشد، این را ما در گذشته هرگز نداشتیم؛ این مال امروز است؛ این یک نشانه است، نشانه تحول است. چون مسلمان‌ها یک میلیارد و نیم از جمعیت دنیا را تشکیل می‌دهند، ده‌ها کشور شامل اکثریت‌های مسلمان هستند و کشورها هم جاهای حساسی قرار دارند، بنابراین این بیداری یک امر عادی نیست؛ نشان‌دهنده یک تحول در ساخت و نقشه و هندسه جدید دنیاست (بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها ۱۳۹۱/۵/۲۲).

حتی در بخشی از بیانات معظم له در مقوله نظام تک‌قطبی در دنیا در شانزدهمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد می‌فرماید که:

شورای امنیت سازمان ملل دارای ساختار و سازوکاری غیرمنطقی، ناعادلانه و کاملاً غیر دموکراتیک است؛ این یک دیکتاتوری آشکار و یک وضعیت کهنه و منسوخ و تاریخ‌مصرف گذشته است. با

سوءاستفاده از همین سازوکار غلط است که آمریکا و هم‌دستانش توانسته‌اند زورگویی‌های خود را در لباس مفاهیم شریف بر دنیا تحمیل کنند. آن‌ها می‌گویند ((حقوق بشر)) و منافع غرب را اراده می‌کنند؛ می‌گویند (دموکراسی)، و دخالت نظامی در کشورها را به جای آن می‌نشانند؛ می‌گویند (مبارزه با تروریسم)، و مردم بی‌دفاع روستاها و شهرها را آماج بمب‌ها و سلاح‌های خود می‌سازند. در نگاه آن‌ها، بشریت به شهروندان درجه یک و دو و سه تقسیم می‌شوند. جان انسان در آسیا و آفریقا و آمریکای لاتین ارزان، و در آمریکا و غرب اروپا گران قیمت‌گذاری می‌شود. امنیت آمریکا و اروپا مهم، و امنیت بقیه بشریت بی‌اهمیت دانسته می‌شود. شکنجه و ترور اگر به دست آمریکائی و صهیونیست و دست‌نشانندگان آن‌ها صورت گیرد، مُجاز و کاملاً قابل چشم‌پوشی است. زندان‌های مخفی آن‌ها که در نقاط متعددی در قاره‌های گوناگون شاهد زشت‌ترین و نفرت‌انگیزترین رفتارها با زندانیان بی‌دفاع و بی‌وکیل و بی‌محاکمه است، وجدان آنان را نمی‌آزارد. بد و خوب، کاملاً گزینشی و یک‌طرفه تعریف می‌شود. منافع خود را به نام ((قوانین بین‌المللی))، و سخنان تحکم‌آمیز و غیرقانونی خود را به نام ((جامعه جهانی)) بر ملت‌ها تحمیل می‌کنند و با شبکه رسانه‌ای انحصاری سازمان‌یافته، دروغ‌های خود را راست، و باطل خود را حق، و ظلم خود را عدالت‌طلبی وانمود می‌کنند و در مقابل، هر سخن حقی را که افشاگر فریب آن‌ها است، دروغ، و هر مطالبه برحق را یاغی‌گری می‌نامند (بیانات در شانزدهمین اجلاس سران جنبش عدم تعهد ۱۳۹۱/۶/۹).

حضرت آیت‌الله امام خامنه‌ای حتی در ادامه بیاناتشان در زمینه کشورهای منطقه و نقش و جایگاه حقوق و قواعد بین‌المللی در نظم جدید جهانی می‌فرمایند:

ما در گذشته نزدیک، شاهد شکست سیاست‌های دوران جنگ سرد و نیز یک‌جانبه‌گرایی پس‌از آن بوده‌ایم. جهان با عبرت‌آموزی از این تجربه تاریخی، در حال گذار به نظام بین‌المللی جدیدی است و جنبش عدم تعهد می‌تواند و باید نقش نوینی ایفاء نماید. خوشبختانه چشم‌انداز تحولات جهانی، نویدبخش یک نظام چندوجهی است که در آن، قطب‌های سنتی قدرت جای خود را به مجموعه‌ای از کشورها و فرهنگ‌ها و تمدن‌های متنوع و با خاستگاه‌های گوناگون اقتصادی و اجتماعی و سیاسی می‌دهند. اتفاقات شگرفی که در سه دهه اخیر شاهد آن بوده‌ایم، آشکارا نشان می‌دهد که برآمدن قدرت‌های جدید با بروز ضعف در قدرت‌های قدیمی همراه بوده است. این جابه‌جایی تدریجی قدرت، به کشورهای عدم تعهد فرصت می‌دهد تا نقش مؤثر و شایسته‌ای را در عرصه جهانی بر عهده بگیرند و زمینه یک مدیریت عادلانه و واقعاً مشارکتی را در پهنه گیتی فراهم آورند. شرایط

کنونی جهان فرصتی شاید تکرار نشدنی برای جنبش عدم تعهد است. سخن ما آن است که اتاق فرمان جهان نباید با دیکتاتوری چند کشور غربی اداره شود. باید بتوان یک مشارکت دموکراتیک جهانی را در عرصه مدیریت بین‌المللی شکل داد و تضمین کرد. این است نیاز همه کشورهای که مستقیم یا غیرمستقیم از دست‌اندازی چند کشور زورگو و سلطه‌طلب زیان‌دیده‌اند و می‌بینند.

۴- اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای حضرت امام (رحمه‌الله علیه) در حوزه کشاورزی

در بررسی‌های به‌عمل‌آمده از آثار، تدابیر و بیانات گوهربار حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) در بخش کشاورزی، تنها منبع اصلی که در اختیار است، متن صریح آثار ایشان بوده که توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام (رحمه‌الله علیه) در قالب «صحیفه نور» منتشر شده است. با تحقیق و تفحص عمیق در این آثار و بیانات، نتایج به‌دست‌آمده توسط محقق، حاکی از آن است که نگاه عالمانه حضرت امام (رحمه‌الله علیه) به موضوع کشاورزی و مفاهیم مرتبط به این بخش را می‌توان در ده بخش کلی راهبردی ترسیم نمود: احترام به کشاورز و بخش کشاورزی، اصل خودکفایی و قبح وابستگی در بخش کشاورزی، تشویق به اشتغال و تقدّم کار در بخش کشاورزی، تولید باکیفیت و صادرات محصولات، ضرورت احیاء و نجات کشاورزی، اهمیت کشاورزی ایران، اهتمام دولت و مردم به امر کشاورزی، توجّه به بخش کشاورزی به عنوان یک تکلیف و عبادت، توجّه به امنیت غذایی و امنیت ملی کشور، توجّه به عدم تسلط دشمن بر کشور از طریق کشاورزی و وابستگی غذایی.

حضرت امام (رحمه‌الله علیه) در مجموع ۶۰۲ مرتبه در فرمایشاتشان از عبارت کشاورزی و عبارات مشابه و مرتبط با آن استفاده نموده‌اند، که حاکی از اهمیت بی‌اندازه مقوله کشاورزی در نظام مقدّس جمهوری اسلامی ایران است.

۵- اصل امنیت غذایی و قبح وابستگی در بخش کشاورزی

امام خمینی (رحمه‌الله علیه) خودکفایی و استقلال اقتصادی را که توأم با رشد بی‌رویه یک بخش اقتصادی و انزوای سایر بخش‌های اقتصادی به ویژه بخش کشاورزی توأم با مصرف‌گرایی شدید باشد به عنوان یک فرآیند رشد پایدار نمی‌پذیرند و در بیانات و اندیشه‌های خود به‌طور مکرر استقلال اقتصادی را مستلزم رشد موزون و توجّه جدی به بخش کشاورزی معرفی می‌کنند. ایشان لزوم حرکت به سمت استقلال اقتصادی و دستیابی به خودکفایی را به عنوان ضرورتی حیاتی برای جامعه اسلامی مورد تأکید قرار داده است:

«کشاورزی ما که تولیدش حتّی تا ۲۳ سال پیش اضافه بر احتیاجات داخلی‌مان بود و ما صادرکننده این مازاد بودیم، فعلاً از میان رفته است. مطابق ارقامی که نخست‌وزیر شاه در دو سال پیش به دست

داده است، ایران ۹۳ درصد از مواد غذایی مصرفی خود را وارد می‌کند. و این است نتیجه به اصطلاح اصلاحات ارضی شاه...» (صحیفه امام، ج ۳: ۳۶۸)

«در خصوص صنعتی کردن مملکت، کاملاً با این امر موافقیم ولی ما خواستار یک صنعت ملی و مستقل هستیم که در اقتصاد مملکت ادغام شده و همراه با کشاورزی در خدمت مردم قرار گیرد، نه یک صنعت وابسته به خارج بر اساس مونتاژ، نظیر صنعتی که فعلاً در ایران مستقر ساخته‌اند. سیاست شاه از لحاظ صنعتی و کشاورزی، مملکت ما را به نفع قدرت‌های استعماری به صورت یک جامعه مصرفی درآورده است.» (صحیفه امام، ج ۳: ۳۷۰)

«اصلاحات ارضی شاه جز برنامه‌ای برای از بین بردن کشاورزی ایران و تحمیل اقتصاد تک‌محصولی بر جامعه ما چیزی نبود. به طوری که امروز اکثر نیازهای غذایی ما از خارج وارد می‌شود. با برهم خوردن وضع کشاورزی دهقانان، دهات و زمین‌ها را رها کرده و به شهرها هجوم آورده‌اند. سیاست غلط شاه هم در مورد صنایع مونتاژ، نه تنها مشکلی را حل نکرد و زندگی روستاییان مهاجر را، حتی در حد قابل تحمل تأمین نمود، بلکه کشور را هرچه بیشتر وابسته به اجانب کرد که اثرات سوء اقتصادی آن غیرقابل محاسبه است» (صحیفه امام، ج ۴: ۵۰۶)

«..... ماقبل از اصلاحات ارضی ساخته آمریکا که ایران را در بست در اختیار آمریکا قرار داد، یکی از صادرکنندگان مواد غذایی بودیم. ایران یکی از کشورهای نادری است که اگر اصول صحیح کشاورزی در آن پیاده شود، یکی دو استان آن اکثر مواد غذایی ایران را تأمین خواهد کرد و مابقی را می‌توانیم صادر کنیم. ولی امروز ایران بیشتر مواد غذایی‌اش را از خارج می‌آورد. برای مکانیزه کردن کشاورزی، ماشین‌های کشاورزی را از کشورهایی می‌آوریم که از نظر قیمت ارزان‌تر و از نظر جنس بادوام‌تر و محکم‌تر باشد. در حکومت اسلامی، ایران استقلال اقتصادی خودش را حفظ خواهد نمود.» (صحیفه امام، ج ۵: ۲۹۶)

از مهم‌ترین دیدگاه‌های حضرت امام (رحمه الله علیه)، توجّه به افزایش تولید در حوزه کشاورزی بوده است که به کرات در فرمایشات ایشان به چشم می‌خورد. از نظر ایشان شرط استقلال کشور و عدم وابستگی به آمریکا را در تولید فراوان و صادرات محصولات کشاورزی است. ایشان می‌فرمایند:

«.... و من امیدوارم که همان‌طور که این آقا گفتند، سطح کشاورزی را بالا ببرید تا ما محتاج به دشمن‌هایمان نباشیم. احتیاج به دشمن دردناک است. ما محتاج باشیم در گندمان، در برنجمان، در سایر غذا هامان به دشمن‌های خودمان مثل آمریکا، این امر دردناکی است که باید ملت ما این امر را

طوری کنند که ان شاء الله خودکفا بشویم، و ان شاء الله صادرات هم داشته باشیم...» (صحیفه امام، ج ۱۲: ۷۹)

تضمین تولید مواد غذایی به عنوان مهم‌ترین شاخص تأمین امنیت غذایی از جمله منافع و اهداف اولیه کشورها به شمار می‌آید. مشکل تأمین مواد غذایی از مهم‌ترین نگرانی‌های کشورهای دنیا علی‌الخصوص کشورهای در حال توسعه است. بدیهی است که تأمین غذای کافی برای جمعیت کشورهای دنیا به ویژه کشورهای در حال توسعه می‌تواند یکی از راه‌های کاهش اعمال نفوذی سیاسی کشورهای پیشرفته و برتر در این حوزه است که می‌تواند هندسه نظم جهانی دنیا را از این طریق تحت تأثیر خود قرار دهد. اما در کنار تمامی نظرات ارزشمند حضرت امام (رحمه الله علیه)، خط‌مشی اساسی نظام کشور، راهبرد کلانی است که ایشان در همان ابتدای تشکیل نظام مقدس جمهوری اسلامی به صراحت عنوان فرمودند که:

«امر کشاورزی در حکومت ما از اولویت خاصی برخوردار است» (صحیفه امام، ج ۵: ۴۳۳)

«پس در رأس همه چیزها این است که یک کشوری راجع به ارزاقش محتاج نباشد به خارج. راجع به گوشتش و راجع به نان‌ش و راجع به این‌طور چیزهایش محتاج نباشد. و این لازم است که دامداری‌ها رواج پیدا کنند و همین‌طور کشاورزی به‌طور وسیع درست بشود. دیروز بود ظاهراً که برادرهای قمی ما که آمده بودند اینجا. آن‌ها می‌گفتند که قم امسال خودکفاست برای اینکه فعالیت شده است، خود مردم، و جهات مختلف شده است که زمین‌های زیادی زیر کشت رفته است. و روی این زمینه که آن زمین‌هایی که زیر کشت رفته است و فعالیت‌های دیگری که سایر کشاورزها کردند، اگر بشود و ان شاء الله درست عمل بشود قم احتیاج به خارج ندارد. من خیلی از این جهت خوشحال شدم و اظهار تشکر کردم نسبت به آن‌ها. و خداوند ان شاء الله حفظ کند آن‌ها را. این مطلب همه‌جا باید بشود. مطلب در همه جای ایران باید بشود. یعنی هر منطقه‌ای باید کوشش کند که برای منطقه خودش خودکفا باشد...» (صحیفه امام، ج ۱۱: ۴۱۴)

«اگر مملکت شما در اقتصاد نجات پیدا نکند، وابستگی اقتصادی داشته باشد، همه جور وابستگی‌ها دنبالش می‌آید. وابستگی سیاسی هم ما پیدا می‌کنیم. وابستگی نظامی هم پیدا می‌کنیم. برای اینکه وقتی ما چیزی نداشته باشیم که استفاده ازش بکنیم، دستمان را دراز کنیم طرف امریکا. او می‌تواند به ما تحمیل کند همه چیز را. ما وقتی می‌توانیم که زیر بار او نرویم که در این قضیه قدرتمند باشیم. یک‌وقت او تشر بزند می‌گوییم نه، ما احتیاجی نداریم. حالا هم به او می‌گوییم که ما احتیاج خودمان را سلب می‌کنیم. خودمان می‌رویم سراغ کار. خدا زمین به ما داده، آب هم به ما داده، زمین‌های زیاد،

زمین‌های موات زیاد، آب‌های هرز برو، شط کارون همین طوری دارد هرز می‌رود، یا زمین‌های اطرافش هم همین طور مانده است زمین. باید همه دست به دست هم بدهند، و کار، کار الهی است، کاری است که عبادت است امروز. اطاعت امر خداست امروز کشاورزی، و باید این کشاورزی را تقویت کرد. هرکس هر جور می‌تواند باید تقویت بکند، به طوری که ان‌شاءالله ما از این گرفتاری خارج بشویم. و از سایر گرفتاری‌ها هم امیدوارم که خارج...» (صحیفه امام، ج ۱۱: ۴۲۶)

«بنابراین من از همه کشاورزان تقاضا دارم که در کار کشاورزی جدیت کنند و ما را از اینکه دستمان پیش دیگران باشد نجات بدهند...» (صحیفه امام، ج ۱۸: ۴۳۴)

۶- نگاه حضرت آیه الله امام خامنه‌ای (مدظله العالی) به حوزه کشاورزی

جستجو در نرم‌افزار "حدیث ولایت" که کلیه آثار و مکاتبات و بیانات و پیام‌های حضرت امام خامنه‌ای (حفظ الله) در آن گردآوری شده است، نشان می‌دهد رهبر معظم انقلاب جمعاً ۷۳۵ مرتبه مستقیماً به عبارت «کشاورزی» و عبارات مشابه و مرتبط و مفاهیم نزدیک به آن اشاره کرده‌اند. حضرت آیه الله خامنه‌ای، به کشاورزی نگاهی عمیق و همه‌جانبه دارند و توجه ویژه به کشاورزی را به عنوان یکی از ارکان مهم برای کوتاه کردن دست اجانب و قطع وابستگی به خارج می‌دانند که: «در باب کشاورزی و کشاورزان آنچه در کشور ما بسیار مهم است، این است که این ملت عزیز و سربلند، در امر تغذیه و تهیه مواد غذایی اصلی خود، نباید به بیرون مرزها هیچ احتیاجی داشته باشد. از اول انقلاب تا امروز، تکیه بر مسئله کشت و...» (حدیث ولایت، ص ۱۸۶: ۱۳۸۰/۱۰/۱۲)

در نگاه حضرت آیه الله خامنه‌ای، ضرورت توجه به بخش کشاورزی به حدی اهمیت ویژه دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به خروج از زیر نفوذ قدرت‌های استعمارگر و تأمین نیازهای غذایی را در داخل کشور عنوان کرد:

«ما باید از لحاظ اقتصادی هم خودمان را به‌طور کامل از زیر نفوذ قدرت‌ها خارج کنیم. یعنی ملت ما باید بتواند بنا بر تشخیص و مصلحت خود، آن صنعت و کالا و متاعی را که احتیاج دارد، در داخل کشور و با استفاده از منابع و امکانات موجود تولید کند. البته، امروز ما هنوز برای این کار مشکلاتی داریم و ملت به آن حد نرسیده است که بتواند تمام نیازهای خود را در داخل برآورده کند؛ زیرا در گذشته همه چیز این ملت به‌گونه‌ای بناشده بود که به همان قدرت‌ها وابسته باشد. صنعت دقیق ما که جای خود دارد، حتی کشاورزی ما را وابسته کردند و بیگانگان و قدرت‌های حاکم و رژیم منحط

پهلوی و قبلی‌ها، کاری کردند که کشاورزی ما با پیشرفت‌های علمی دنیا ناآشنا باشد.» (حدیث ولایت، ص ۳۶۵: ۱۳۶۸/۹/۱)

از دیگر نظرات مهم مقام عظمای ولایت می‌توان به اولویت دادن به این بخش مهم در کشور است که: «دستگاه کشاورزی برای کشور ما بسیار مهم است؛ چون امنیت غذایی برای کشوری بزرگ، پُرجمعیت و دارای هدف‌های بلند، بسیار مهم است؛ لذا بخش کشاورزی و دامداری ما یک بخش ویژه و استثنایی است و همه باید برای آن تلاش کنند. در اسلام هم آگاهانه و با توجه، نسبت به کشاورزی تأکید شده است (حدیث ولایت، ص ۱۹۷: ۱۳۸۲/۱۰/۱۴).

از بررسی آثار حضرت آیه الله خامنه‌ای توسط محقق چنین نتیجه‌گیری می‌شود که از نظر معظم له، کشاورزی کشور باید واجد ۷ ویژگی برجسته و اصلی باشد که عبارت‌اند از: خودکفایی، پیشرفت در کشاورزی، دانش بنیان، تولید توأم با صادرات، امنیت اقتصادی با تولید کالاهای کشاورزی مرغوب، داشتن سیاست‌های ثابت در بخش کشاورزی، برنامه‌ریزی برای سودآوری و تشویق‌کننده بودن بخش کشاورزی.

۷- جمع‌بندی محقق از اندیشه‌ها، آراء، نظرات و رهنمودهای ولایت‌فقیه در حوزه کشاورزی

در بررسی‌های به‌عمل‌آمده از آثار، تدابیر و بیانات گوهریار حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در بخش کشاورزی و کنکاش‌های انجام‌شده توسط محقق در آراء، اندیشه‌ها و رهنمودهای امام (رحمه‌الله علیه) و نیز حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و داده‌شماری تعداد تأکیدها و تکرارها در اشاره به «بخش کشاورزی» و تعابیر نزدیک به آن، چنین نتیجه می‌دهد که ایشان، مجموعاً این مسئله اساسی و زیربنایی را برای سیاست‌گذاری در سطوح کلان کشور خصوصاً در حوزه امنیت غذایی و نهایتاً امنیت ملی و استقلال نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و جلوگیری از تسلط بیگانه بر کشور و آرمان‌های آن مؤثر می‌دانند که رئوس ابعاد این سیاست‌گذاری‌ها و هدف‌گذاری‌ها به شرح ذیل احصاء گردیده است:

- ۱) احترام به کشاورز و بخش کشاورزی و تقویت روستاها از جمیع جهات.
- ۲) اصل تأمین امنیت غذایی و قیح وابستگی با اتکا به دانش بنیان بودن در بخش کشاورزی.
- ۳) تشویق به اشتغال و تقدّم کار در راستای پیشرفت بخش کشاورزی.
- ۴) امنیت اقتصادی با تولید محصولات کشاورزی باکیفیت و صادرات آن‌ها.
- ۵) ضرورت احیاء و نجات کشاورزی به عنوان رکن اساسی و قوام حیات کشور.
- ۶) اهمیت بخش کشاورزی به عنوان رکن اساسی سازندگی کشور.

- ۷) اهتمام دولت و مردم در به‌کارگیری منابع موجود در امر کشاورزی.
- ۸) توجه به بخش کشاورزی به عنوان یک تکلیف، عبادت و فضیلت.
- ۹) توجه به بخش کشاورزی به عنوان عامل اقتدار در امنیت غذایی و امنیت ملی کشور.
- ۱۰) توجه به استقلال کشاورزی و عدم تسلط دشمن بر کشور از طریق وابستگی غذایی.
- ۱۱) اهتمام و ممارست به بخش کشاورزی به عنوان رکن اساسی ثروتمندی کشور.
- ۱۲) تدوین، هدف‌گذاری و سیاست‌های ثابت در بخش کشاورزی.
- ۱۳) داشتن برنامه‌ریزی جامع و کامل و هدفمند در بخش کشاورزی.
- ۱۴) بخش کشاورزی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم اعتلا در نظام جمهوری اسلامی ایران.

۸- پیشینه تحقیق

با توجه به شروع تغییر در هندسه قدرت جهانی که مورد وثوق بسیاری از اندیشمندان جهانی و سیاستمداران و مورد تأکید مقام معظم رهبری است، لزوم شناخت دقیق نظم جدید جهانی از منظرهای مختلف خصوصاً با نگاه پدافند غیرعامل به آن بسیار حائز اهمیت است. در این میان پرداختن به نقش کشاورزی به عنوان یکی از عوامل مهم تحول‌آفرین در هندسه قدرت جهانی که امنیت غذایی را در چتر حمایتی خود دارد مسئله اصلی مقاله است. به استناد بررسی‌های انجام‌شده تاکنون، تحقیق مستقل و مستدل علمی با عنوان یا هدف پژوهش حاضر که به "کشاورزی به عنوان بعدی از ابعاد نوین در نظم جدید جهانی با رویکرد تحولات و نظام بین‌المللی" پرداخته باشد، مشاهده و یافت نگردیده است. چراکه این تحقیق از جایگاه کلان ملی کشور در سطح بالایی برخوردار بوده و نگاه جدید و نوینی در حوزه کشاورزی به عنوان یک بعد پراهمیت در نظامات جدید جهانی است. اما درباره ضرورت بازنگری و دست‌یابی به دیدگاهی متفاوت در بخش کشاورزی به عنوان یک مؤلفه تأثیرگذار در روابط بین‌الملل، مقالات متنوعی از منظرهای مختلف ارائه شده است که جنبه دانش‌افزایی آن‌ها قابل‌انکار نیست و این حاکی از توجه متخصصین حوزه‌های مختلف بخش کشاورزی دنیا در هزاره سوم به این امر است. آنچه مسلم است نظام تک‌قطبی وضعیت نامساعدی را برای جمهوری اسلامی ایران و نهضت‌های اسلامی در همه جهات، که تمایل به مشارکت جدی در شکل‌دهی هندسه قدرت جهانی دارند، به وجود می‌آورد و در واقع، یکی از علل تلاش آمریکا برای برقراری ساختار نظام تک‌قطبی، با توجه به ویژگی‌های متصلب نظامی و امنیتی این نظام جهانی، سرکوب تمامی حرکت‌ها و جنبش‌های مخالف، از جمله انقلاب

اسلامی ایران و نهضت‌های اسلامی بوده است. لذا بررسی دقیق مبانی شناختی، ساختاری، کارکردی و فرا ساختاری بخش کشاورزی به عنوان بعدی نوین در هندسه نظم جدید جهانی به عنوان تأمین امنیت غذایی که گره خورده به امنیت ملی کشورها است را در این منظومه جدید بین‌المللی بسیار حائز اهمیت است. اگرچه امروزه تبیین اندیشه و تفکر دفاعی و دیدگاه‌های امامین انقلاب در تغییر هندسه نظم جدید جهانی، یک نوع تجزیه و تحلیل راهبردی از زوایای پنهان یک تهدید راهبردی در سطح نظامات بین‌المللی مبتنی بر پیش‌بینی، آینده‌نگری و روشنگری است، که در قالب سناریوهای برتر و در نهایت به سناریوهای عملیاتی با تکیه بر روش‌شناسی و برنامه‌های دقیق راهبردی در راستای تأمین امنیت در سطح کلان راهبردی تبیین و طراحی می‌گردد. فلذا با این رویکرد بهره‌مندی از ادبیات و متدولوژی دفاع غیرعامل که جزو راهبردهایی است که می‌توان در سطح کلان از آن بهره برد تا بتوان خسارت‌ها و تهدیدات متصور در زمینه کشاورزی که تأمین‌کننده امنیت غذایی است به عنوان بعدی نوین در تغییر هندسه نظم جهانی را در سطوح عملیاتی پاسخگو بود. نظام بین‌المللی گسترده‌ترین معنی، مجموعه‌ای از واحدهای سیاسی مستقل است، که با تکرار قابل توجه و طبق روندهای منظم، کنش و واکنش دارند. با این وجود قدرت در نظامات بین‌المللی، مهم‌ترین عامل تمایز دولت‌ها و معرف نقش آن‌ها در تشکیل هندسه نظم جهانی و تغییرات آن است. بر این مبنا نظام بین‌الملل از سلسله‌مراتب قدرت تشکیل شده است که قدرت و مکانیسم توزیع آن، موجب تحول موقعیت بازیگران در سطح کلان جهانی می‌شود که نتیجه آن تغییر و تحول در نظام هندسه نظم بین‌الملل خواهد بود. اگرچه زندگی جوامع انسانی در سطوح مختلف بین‌المللی، منطقه‌ای، و ملی هرروز متأثر از شرایط روابط بین‌الملل در قالب هندسه نظم جدید جهانی، گستردگی‌های خاصی به خود گرفته و باعث تحولات قابل چشم‌گیری در این حوزه گردیده است. اما با شناخت از همه جریانات و روندهای حاکم بر این حوزه و مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر می‌توان دست به راهبردهایی پیدا کرد که بتواند امنیت غذایی که نهایتاً تبدیل به امنیت ملی می‌گردد را رقم زد. روند رو به افزایش جمعیت بر روی کره زمین و همچنین روند تحولات حاکم بر فضای اقتصاد بین‌الملل و بازی‌های سیاسی حاکم در بین جوامع فعلی در حوزه تولید مواد غذایی به‌طور عام بیانگر این مطلب است که سرانه تولید محصولات به ازای سطوح قابل کشت با توجه به این رشد فزاینده جمعیتی در حال افول است. چراکه اراضی قابل کشت، محدود بوده و گاه‌ها به خاطر بی‌دقتی و عدم توجه صحیح و اصولی، سالیانه مقدار هنگفتی از این اراضی قابل کشت و زرع، به اراضی لم‌یزرع تبدیل می‌گردد که آینده‌ای نگران‌کننده به دنبال خواهد داشت. لذا توجه به مؤلفه کشاورزی پایدار در

راستای تولید مواد غذایی سالم، باکیفیت و دارای استانداردهای بین‌المللی روز دنیا از جمله اهداف کلیه کشورهای حاضر بر روی کره زمین است، تا ضمن حفظ منابع پایه، با گسترش توسعه پایدار تولید محصولات کشاورزی و دامی امنیت غذایی را حاصل نمایند. کشاورزی رکن اساسی و زیرساخت امنیت غذایی هر کشور است، چرا که کشاورزی در اکثر قریب به اتفاق کشورها دنیا به عنوان بسترهای مهم راهبردی برای اشتغال‌زایی و امر تولید و خودکفایی به شمار می‌آید. همین امر باعث شده است که هم اقتصاد برخی از کشورها تا اندازه زیادی وابسته به فعالیت‌های کشاورزی شده، و هم سبب بروز رقابت بین کشورهای دنیا در امر تولید و عرضه محصولات استراتژیک مهم و راهبردی گردد (نوریخس و همکاران، ۱۳۹۰).

بخش کشاورزی به عنوان یک بخش پویای اقتصادی، نقش اساسی در زمینه امنیت غذایی دارد. بخش مذکور در طول قرون گذشته متأثر از شرایط حاکم بر فضای روابط بین‌الملل به ویژه مسائل سیاسی، اقتصادی دچار دست‌خوش تغییرات متفاوتی با طیف‌های گسترده شده است. لذا سیاست‌گذاران در این حوزه تلاش نمودند تا با ارائه راه‌کارهای اساسی و بنیادین، بخش کشاورزی را در تامین غذای موردنیاز مردم یاری نمایند. امروزه با توجه به روند رو به رشد جمعیت در سرتاسر کره زمین، تغییر الگوی مصرف مردم بر اساس سلاقی متفاوت از یک‌طرف و فرسایش مداوم منابع طبیعی و تغییر در محیط‌زیست، تأمین امنیت غذایی به عنوان یک مؤلفه تأثیرگذار در سطح بین‌الملل موردتوجه دولت‌مردان قرار داشته و دارد.

در زمینه امنیت غذایی و ارتباط آن با امنیت ملی و تأثیرات آن بر روی روابط بین‌الملل تحلیل‌های متعددی به صورت توصیفی - تحلیلی صورت گرفته اما با توجه به زوایای گسترده موضوع و متنوع بودن مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن نیاز به تفحص و تحقیق بیشتر از جهات مختلف در این حوزه است.

۸-۱- امنیت (Security):

امنیت که از آن به عنوان ایمنی و فراغت از خطر و اضطراب و تشویش یادشده، از نیازهای اصلی و اساسی انسان‌هاست (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱). واژه امنیت در لغت‌نامه‌های فارسی به معنی در امان بودن، ایمنی، آرامش و آسودگی است و کلمه امن به معنی بی بیم شدن، بی ترس، اطمینان، آسایش، آرامش قلب و ضد خوف است (عمید، ۱۳۷۴: ۱۹۸).

تلاش برای امحاء یا حداقل کاهش عوامل موجد ناامنی و تقویت احساس امنیت، محدود به انسان نیست بلکه جوامع بزرگ و کشورها نیز به‌مثابه مجموعه‌ای مرکب از افراد، نیازهای مشابهی را در

سطح ملی احساس می‌کنند. از همین رو، هم‌زمان با تولد دولت در قرن هفدهم میلادی و در نتیجه علاقه‌ای که این موجود نوظهور به بقاء و امنیت خود داشت، پارادایم امنیت ملی شکل گرفت و از آن زمان تاکنون، اهمیت خود را به عنوان یکی از محورهای ثابت مورد توجه سیاست‌مداران و رهبران نظامی حفظ نموده است. اما رابرت ماندل معتقد است این واژه فقط در قرن بیستم خصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم متداول شده است. لیکن آنچه مسلم است این است که امنیت ملی به دنبال تولد دولت - ملت مطرح شد و ریشه آن به تولد دولت مدرن در قرن ۱۷ میلادی بازمی‌گردد (عصاریان نژاد، ۱۳۸۲: ۴).

آرنولد ولفرز^۱ در مقاله خود به نام «امنیت ملی»^۲، امنیت را به عنوان نماد مبهم که احتمالاً در کل هیچ معنای منسجمی ندارد تعریف می‌کند. او اظهار داشت که امنیت به درجه‌ای از حفاظت ارزش‌های موجود اشاره دارد. بر اساس نقل والتزلیپمن^۳، ولفرز متذکر می‌شود «یک ملت زمانی امنیت دارد که بتواند بدون خطر، از ارزش‌های اساسی خود حفاظت کند، از جنگ اجتناب نماید و بتواند در هنگام چالش، ارزش‌های خود را با موفقیت حفظ نماید». آنچه این تعریف بدان اشاره دارد آن است که امنیت با توانمندی یک ملت در بازداشتن از حمله یا دفاع از آن ظهور می‌یابد. (مرادیان، ۱۳۸۸: ۵). در واقع می‌توان به این نکته اشاره نمود که کلمه امنیت نمادی ذهنی است که زاینده ذهن انسان‌ها بوده که بر عدم وجود تهدید نسبت به هر آنچه ارزش نامیده می‌شود دلالت دارد. اگرچه که انسان مانند تمامی موجودات روی کره خاکی، فناپذیر است، اما این فناپذیری او دلیل بر علاقه نداشتن به امنیت تلقی نمی‌شود، چراکه اساساً امنیت و احساس امنیت کردن یکی از شاخصه‌های تأثیرگذار بر روح و روان انسان‌ها است. حقیقتاً ماهیت تشکیل دولت‌ها نیز از همین نیاز که در ژرفای روحی انسان‌ها ریشه دوانیده نشأت گرفته است. لذا مهم‌ترین رسالتی که دولت‌ها بر دوش دارند این است که بتوانند کشور را سرپا نگه داشته و تلاش نمایند تا امنیت آن را در ابعاد مختلف تأمین نمایند.

ولفرز معتقد است که امنیت دارای ۲ بعد اساسی ذهنی و عینی است. بر پایه عقیده وی، امنیت را در بعد عینی، نبود خطری برای ارزش‌ها، منافع و هدف‌ها و در بعد ذهنی نبود ترس از اینکه ارزش‌ها، منافع و هدف‌ها مورد هجوم فیزیکی و غیر فیزیکی واقع شود می‌توان مورد بحث و بررسی قرار داد.

¹ -Arnold wolfers

² -National security

³ -Walter lipp man

(تاجیک، ۱۳۸۱: ص ۴۷). اما از دیدگاه تجربی می‌توان امنیت را واژه‌ای نسبی تلقی نمود، چراکه در گستره روابط بین‌الملل این مفهوم این‌گونه مورد پذیرش و تایید قرار گرفته است که بر حسب بیش و کم، به جای همه یا هیچ تحلیل می‌شود (آیوانز، ۱۳۸۱: ۷۴۲). پس از پایان جنگ سرد، شرایط بین‌المللی به‌گونه‌ای شکل گرفت که زمینه‌ای را برای فرآیند چانه‌زنی در حوزه دستور کار امنیتی به منظور در بر گرفتن ایده‌های مربوط به امنیت اقتصادی و زیست‌محیطی، فراهم آورد تا در کنار امنیت نظامی شناخته‌شده‌تر قرار گیرد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۱۶۵)

در عمل تأمین امنیت دربرگیرنده تمامی ابعاد، تدابیر و اقداماتی عینی و ذهنی است که باهدف کاهش آسیب‌پذیری صورت می‌گیرد. هرگونه خطر و تهدید، نیازمند اقدام امنیتی است. هر یک از زمینه‌های نظامی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، و زیست‌محیطی می‌تواند خاستگاه و بستر رشد آسیب‌ها و خطرهای گوناگون در ابعاد ذهنی معینی باشد. به نظر بوزان امنیت اجتماعی انسانی، تحت تأثیر عواملی در پنج بخش عمده قرار می‌گیرد:

- امنیت نظامی، به اثر متقابل دو سطح توانایی‌های تهاجمی و تدافعی کشورها و برداشت‌های آن‌ها از نیات همدیگر مربوط می‌شود.
  - امنیت سیاسی درباره ثبات سازمانی دولت‌ها، نظام‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی است که به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد.
  - امنیت اقتصادی درباره دسترسی به منابع، سرمایه و پول و بازارهای لازم و ضروری برای حفظ سطوح قابل قبول رفاه و قدرت دولت است (پور احمدی، ۱۳۸۶: ۴۱).
  - امنیت اجتماعی به پایداری دوام الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عادات ملی تحت شرایط قابل قبول برای تکامل و تحول مربوط است.
  - امنیت زیست‌محیطی به حفظ و نگهداری زیست‌بوم محلی و جهانی، به عنوان نظام حمایتی ضروری و حیاتی مربوط است که همه امور خطیر و فعالیت‌های مهم بشر به آن بستگی دارد. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۱۶۶)
- از بررسی تعریف عرضه‌شده می‌توان چنین برداشت نمود که نقطه عطف تمام تعاریف فوق روی ضرورت ((حفظ وجود خود)) متمرکز است. به عبارت دیگر می‌توان امنیت را ((حفظ ذات و صیانت نفس از اساسی‌ترین خطرات)) دانست. برخی صاحب‌نظران حفظ خود یا ((صیانت ذات و نفس)) را در چهار پدیده زیر خلاصه می‌نمایند:

۱- حفظ جان مردم

۲- حفظ تمامیت ارضی

۳- حفظ نظام اقتصادی و سیاسی

۴- حفظ استقلال و حاکمیت کشور

این چهار مقوله به عنوان جوهره ((امنیت ملی)) این خصوصیت را دارند که تمام کشورها، افراد و گروه‌ها و احزاب بدون توجه به گرایش‌ها، سلیقه‌ها، اختلافات فردی، گروهی و طبقاتی، سیاسی و اجتماعی، روی آن اتفاق نظر دارند (مرادیان، ۱۳۸۸: ۱۲). اما آنچه در این حوزه مورد تعمق و واکاوی بیشتری باید قرار گیرد این است که یکی از ابعاد نظام اقتصادی هر کشور، تأمین امنیت غذایی مردم آن کشور است که با سیاست‌های حاکم آن کشور در ارتباط با سیاست‌های ملی و فراملی به سختی در هم آمیخته و گره خورده است. لذا می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که امنیت دارای مفهوم نسبی است که در ابعاد اجتماعی شکل گرفته و ابعاد گسترده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد و تنها فقط به حوزه‌های امنیت فیزیکی محصور نگشته و ابعاد وسیع‌تری را شامل گشته که می‌توان به بعد غیرمادی و روانی آن نیز اشاره داشت. همین تعریف گسترده، سبب شده است هر موضوعی در معرض امنیتی شدن قرار گیرد و حوزه مطالعات امنیتی نیز فقط به امور نظامی و جنگی صرفاً اطلاق نگردد.

۸-۲- فرصت‌ها (Opportunity):

به دست آوردن امنیت غذایی برای جمهوری اسلامی ایران با توجه به موقعیت ژئواستراتژیک و ژئوپلیتیک خود در بین کشورهای منطقه غرب آسیا می‌تواند از جهات گوناگونی، فرصت‌های مناسبی را پیش روی آن قرار می‌دهد. از یک سو به دلیل تأمین امنیت غذایی در داخل کشور سبب می‌گردد که مردم در همه زمان‌ها دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای (تغذیه) اولیه (خوراک کافی و سالم) را داشته باشند و از سوی دیگر همین امر باعث می‌گردد با معنایی موسع‌تر به دلیل ایجاد امنیت روح و روانی حاصل شده بینا ذهنی در بین مردم، منتج به ثبات و امنیت داخلی گردیده و باعث گردد که توان عملیاتی و تأثیرگذاری جمهوری اسلامی در روند تحولات و رقابت‌های سیاسی در منطقه غرب آسیا همچنین عرصه بین‌المللی به نحو چشمگیری رو به فزونی بگذارد و همین امر سبب می‌گردد تا امنیت غذایی به شکل یک متغیر مستقل و تأثیرگذار در سطوح داخلی و ملی و همچنین فراملی، نتایج و پیامدهای شاخص و برجسته‌ای را برای جایگاه کشور جمهوری اسلامی

ایران بر مبنای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ به ارمغان آورد، و از ایران تصویری قدرتمند به عنوان کشورهای نقش‌آفرین در سطح سیاست‌های بین‌الملل در حوزه غرب آسیا، جهان اسلام، و دنیا مطرح نماید. نگاه عمیق و تفحص آمیز به کشورهای پیشرفته دنیا که توانسته‌اند تا حدود زیادی بر مشکل امنیت غذایی جامعه خود فائق شوند حاکی از آن است که آن‌ها توانسته‌اند در شیوه‌ها، الگوها و راهبردهای زیربنایی خود در حوزه تولید مواد غذایی و محصولات کشاورزی تغییرات اساسی و بنیادین را به نحو شایسته‌ای ایجاد نمایند و با بهره‌جستن از آخرین فناوری روز دنیا در این حوزه و ساماندهی فرآیندهای مدیریتی در امر تولیدات کشور به سازمان‌دهی و سامان‌دهی جامعی دست یابند.

۸-۳- تهدیدات (Threat):

امنیت غذایی موضوعی است که استقلال، امنیت و ثبات اجتماعی و سیاسی با آن ارتباط تنگاتنگی دارد. امروزه سیاست دولت‌های بزرگ، وابستگی هرچه تمام‌تر کشورهای در حال توسعه به مواد غذایی و با دست‌مایه قرار دادن برخی از بهانه‌های مختلف همانند مسائل ژنتیکی، آلودگی‌های به آفات و بیماری‌ها و وسایل موارد مطروحه در این حوزه، از صادرات محصولات سایر کشورها جلوگیری می‌نمایند و از سویی دیگر با کنترل کردن بازار خرید و فروش محصولات کشاورزی و آسیب‌پذیری ذخایر راهبردی کالاهای اساسی، جوامع نیازمند را در تنگنا قرار می‌دهند و ثبات سیاسی و اجتماعی آن‌ها به مخاطره می‌اندازد. از این‌رو کشورهای متخاصم حتی در این مورد هم بیکار نشسته و تلاش می‌نمایند تا از طریق حملات بی‌ترواریستی و آگروترواریستی، جریان‌ات سیاسی حاکم بر کشورهای دیگر علی‌الخصوص کشورهای در حال توسعه را در دست بگیرند. چراکه اهمیت مزارع، باغ‌ها و محصولات کشاورزی به عنوان یک هدف بالقوه (Potential target) در جنگ‌ها و نیز اقدامات تروریستی مدنظر قرار گرفته است. اگرچه کاربرد سلاح‌های بیولوژیک علیه محصولات کشاورزی از گذشته‌های دور در دستور کار کشورهای زورگو و متخاصم جهت اعمال نظرات سیاسی و خواسته‌های خود بوده، و همچنان هم به عنوان اهرمی مؤثر برای برهم زدن امنیت غذایی کشورهای دیگر مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد. رویدادهای یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و کمی بعد از آن در ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که حتی کشورهایی با پیشینه و پشتوانه‌های نظامی قوی، پیچیده و پیشرفته نیز در برابر اقدامات تروریستی آسیب‌پذیر و شکننده هستند و برای رویارویی با آن باید چاره‌اندیشی کرده و تدابیر لازم را پیش‌بینی نمایند. از آنجایی که شرایط جمهوری اسلامی نیز به‌گونه‌ای است که همواره در معرض انواع تهدیدات با سطوح مختلف قرار دارد. لذا کسب آمادگی

لازم برای شناخت و آمادگی لازم و کافی به هنگام و رویارویی مؤثر با حملات تروریستی احتمالی علیه محصولات کشاورزی در کنار سایر انواع بیوتورویسم از جمله مواردی است که آمادگی شایسته‌ای را طلب می‌کند. (علیزاده، ۱۳۸۲: ۱)

کشاورزی در بسیاری از کشورها، یکی از بسترهای مهم و راهبردی بر اشتغال‌زایی، تولید و خودکفایی به شمار می‌رود. کشورهای مختلف با داشتن مزیت نسبی در تولید برخی از محصولات کشاورزی توانسته‌اند جایگاه تعریف‌شده و روشنی برای خود، چه برای تأمین نیازهای داخلی و چه صادرات، فراهم نمایند. نقش چشمگیر و بسزای کشاورزی در زمینه امنیت غذایی، تولید ناخالص ملی، صادرات، و ارزآوری برای کشورها، آن‌ها را بر آن داشته است که:

اولاً در حفظ و رونق بخشیدن به این بخش از هیچ تلاشی فروگذار نمایند و ثانیاً محصولات سالم و عاری از آلودگی را با هزینه کمتر تولید و با قیمتی مناسب‌تر به بازار داخلی و جهانی عرضه کنند و این امر باعث شده که هم، اقتصاد برخی از کشورها تا اندازه‌ای زیاد وابسته به فعالیت‌های کشاورزی شده و هم سبب بروز رقابت بین کشورها در تولید و عرضه برخی از محصولات و تولیدات مهم و راهبردی گردد. خارج شدن یک کشور از عرصه این رقابت‌ها ضمن اینکه ضربه جبران‌ناپذیری به اقتصاد آن کشور وارد می‌کند، سود بسیار کلانی را نصیب کشور و یا کشورهای رقیب کرده و درنهایت استقلال کشور مذکور را مخدوش خواهد نمود. به همین دلیل کشاورزی می‌تواند به عنوان یک هدف بسیار مناسب و قابل قبول دسترس مورد توجه متجاوزان، جنگ‌سالاران، سودجویان، و تروریست‌ها قرار می‌گیرد (علیزاده، ۱۳۸۲: ۱).

۹- مفهوم شناسی

۹-۱- نظام بین‌المللی

نظام بین‌المللی در گسترده‌ترین معنی، مجموعه‌ای از واحدهای سیاسی مستقل است، که با تکرار قابل توجه و طبق روندهای منظم، کنش و واکنش دارند.

۹-۲- بخش کشاورزی:

بخش کشاورزی به کلیه زیر بخش‌های زراعت، باغبانی، دام، طیور، آبزیان، جنگل و مراتع و آبخیزداری و کلیه موارد مربوط به آن‌ها از جمله آب‌وخاک، بیابان‌زدایی، شهرک‌های گلخانه‌ای و دام‌پروری و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی اطلاق می‌گردد. (قانون تشکیل وزارت جهاد

کشاورزی، ۱۳۸۷: ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۱)

۹-۳- گفتمان ولایت فقیه در حوزه تغییر هندسه نظم جدید جهانی

گفتمان غالب جمهوری اسلامی ایران است که بر پایه اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر (حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه)، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) شکل گرفته است و ریشه در آموزه‌های دینی و اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و اله و سلم) دارد و در اسلام اصل ولایت فقیه، در تصمیم‌گیری‌ها و در حوزه تغییرات هندسه نظم جدید جهانی برای مسئولان کارگزاران نظام هدایتگر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

۹-۴- دیدگاه ولایت فقیه در اداره امور کشاورزی:

گفتمان غالب جمهوری اسلامی ایران است که بر پایه اندیشه‌ها، آراء، نظرات، رهنمودها و تدابیر (حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه)، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)) شکل گرفته است و ریشه در آموزه‌های دینی و اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و اله و سلم) دارد و در اسلام اصل ولایت فقیه، در تصمیم‌گیری‌ها اداره امور کشور در حوزه اداره امور کشاورزی به عنوان بعدی نوین در نظامات جدید جهانی می‌تواند برای مسئولان کارگزاران نظام هدایتگر بوده و تصمیم‌ها و انجام فعالیت‌ها را در همه سطوح راهبردی همسو، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

۹-۵- پدافند غیرعامل

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به‌کارگیری جنگ‌افزار و تسلیحات نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان خسارت و تلفات ناشی از حملات دشمن را به اشکال مختلف به حداقل ممکن کاهش می‌دهد.

۱۰- روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع تحلیلی-توصیفی است. چراکه اولاً دانش ضمنی و تلویحی درباره نقش و جایگاه دیپلماسی حوزه کشاورزی در هندسه نظم جدید جهانی را مدوّن نموده و توسعه می‌دهد و ثانیاً نتایج آن می‌تواند به عنوان الگویی راهبردی برای اداره امور کشور در موضوع حوزه کشاورزی به عنوان ابزاری نوین در سطح بین‌المللی باشد. در این تحقیق برای رسیدن به پاسخ سؤال این پژوهش، از روش‌های متنوع کیفی نظیر پژوهش آمیخته و با رویکردی تفسیرگرا به روش زمینه‌ای (داده بنیاد) و با استفاده از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه و نرم‌افزارهای مختلف همچون نرم‌افزارهای جمع‌کننده آثار امام (رحمه الله علیه)، امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بهره گرفته شده است. در این

تحقیق برای تدوین ادبیات و چهارچوب نظری، از مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای تخصصی استفاده شده است. در نهایت تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده به روش مقایسه تطبیقی و ذهنی مورد تحلیل و ارزیابی واقع می‌شود و نسبت به جمع‌بندی نتایج مورد نظر در این زمینه اقدام شده است.

۱۱- جامعه آماری و حجم نمونه

شیوه نمونه‌گیری در پژوهش‌های داده بنیاد غیر تصادفی و هدفمند است، لذا نمونه‌گیری در این پژوهش به روش نمونه‌گیری هدفمند و با روش گلوله برفی صورت گرفته که در فرآیند آن، طی مصاحبه با خبرگان بخش کشاورزی، بر اساس روش گلوله برفی، از آنان پرسیده شده است که برای ادامه کار تا رسیدن به اشباع نظری، به تعداد ۲۶ نفر در سطح کلان ملی این فرآیند ادامه یافت. جامعه آماری نیز به گونه‌ای انتخاب گردیده تا بتوان از تجربیات و نظرات خبرگان، پژوهشگران و مدیران ارشد راهبردی در سطح راهبردی وزارت جهاد کشاورزی که دارای تجربیات ارزشمندی در این حوزه هستند و مشغول به فعالیت در این حوزه راهبردی بوده‌اند، استفاده گردید. باین حال به عنوان یک معیار تقریباً کلی کرسول (۱۹۹۸ به نقل از محمد پور، ۱۳۸۹: ۱۱۵) حدود ۲۰-۳۰ مصاحبه را جهت اشباع مقوله‌ها و جزئیات نظریه زمینه‌ای کافی می‌داند. در بخش زمینه‌یابی و میدانی و مصاحبه‌ها از خبرگان با توجه به محدود بودن جامعه آماری، نمونه آماری همان جامعه آماری است. و با عنایت به حجم جامعه و با استفاده از روش گلوله برفی (نمونه‌گیری غیر تصادفی) به منظور اشباع نظری، حجم نمونه با جامعه آماری انطباق پیدا می‌کند. همان‌طور که در معرفی جامعه آماری توضیح داده شد، مصاحبه شونده‌ها، همگی در حد وزرا یا معاونین آن‌ها می‌باشند که در حوزه‌های راهبردی و سیاست‌گذاری در سطوح کلان کشور در اداره امور کشاورزی و بر حوزه مسائل تخصصی اداره امور بخش کشاورزی و قوانین و سیاست‌های کلان حوزه مربوطه اشرافیت کامل داشته‌اند. با توجه به اهداف حاکم بر این پژوهش، جامعه آماری در این پژوهش شامل دو بخش اسناد و مدارک دست اول شامل فرمایشات ولایت‌فقیه و اسناد بالادستی نظام، و خبرگان حوزه کلان کشاورزی و محققین و اساتید دانشگاهی است را شامل می‌شود. همچنین در مصاحبه‌های انجام شده از مدیران راهبردی تلاش شده است تا با استفاده از سؤالات راهبردی در زمینه بخش کشاورزی و همچنین در خصوص مطالعات تطبیقی در زمینه نقش کشاورزی در چشم‌انداز و سناریوهای پیش روی هندسه نظم جدید جهانی با رویکرد سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری و همچنین دکترین بخش کشاورزی، از دیدگاه‌های ارزشمند آنان بهره‌مند گردید.

۱۲- جمع‌بندی تحلیل گفتمان ولایت فقیه درباره حوزه اداره امور کشاورزی

در جمع‌بندی‌های انجام‌شده توسط محقق از گفتمان ولایت فقیه مواردی که احصاء شده است نشان می‌دهد که گفتمان امام خمینی (رحمه الله علیه) و گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در یک راستا بوده و خودباوری نیز در گفتمان هر دو بزرگوار نقش برجسته‌ای دارد. در واقع گفتمان ولایت فقیه در دوران امام خمینی (رحمه الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از یک جوهره واحد برخوردار بوده است، اما اقتضای زمانی و شرایط محیطی کشور و نظام اسلامی در این دو دوره ایجاب می‌کرده دال مرکزی و مفهوم محوری در فرمایشات امام خمینی (رحمه الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در اداره امور کشاورزی باهم تفاوت داشته باشد.

عنوان	گفتمان امام خمینی (ره)	گفتمان امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
دال مرکزی	خود توانمندی	اهتمام به خودکفایی
عناصر	تولید، استقلال، وابستگی، مالکیت، خودکفایی، اهتمام، اشتغال	تولید محصولات، کشاورزی نوین، صادرات، پژوهش، مرزشکنی علم و فناوری در کشاورزی، نوآوری و پیشرفت در واحدهای کشاورزی
لحظه‌ها	امنیت ملی، امنیت غذایی	علوم جدید کشاورزی، تولید علوم و فناوری در کشاورزی، تولید محصولات باکیفیت و با کمیت، نانو تکنولوژی در کشاورزی
ضدیت	تلاش برای وابستگی کشاورزی کشور (فشارهای اقتصادی و تحریم‌ها)	منافع برخی از فعالان اقتصادی، برخی تجار وابسته به غرب، واردکنندگان کالاها و محصولات کشاورزی خارجی مصرفی
چالش	ایجاد نارضایتی در مردم از طریق فشار تحریم‌ها بر امنیت غذایی کشور	ورود محصولات کشاورزی بی کیفیت خارجی در برابر تولید ملی کشور
از جا شدگی	موفقیت در زمینه کشاورزی کشورهای وابسته به غرب	تحریم‌ها و فشارهای خارجی در بخش تأمین امنیت غذایی

گفتمان	وابستگی تمام‌عیار بخش	از بین بردن کشاورزی کشور و واردکننده محصولات
رقیب	کشاورزی کشور	کشاورزی مصرفی برای تأمین مایحتاج
استیلا	استیلائی کامل	استیلائی نسبتاً قوی

جدول (۱): خلاصه جمع‌بندی محقق از تحلیل گفتمان ولایت‌فقیه در حوزه کشاورزی

۱۳- نتیجه‌گیری

کشاورزی در بسیاری از کشورها، یکی از بسترهای مهم و راهبردی برای اشتغال‌زایی، تولید و خودکفایی به شمار می‌رود. کشورهای مختلف با داشتن مزیت نسبی در تولید برخی از محصولات کشاورزی توانسته‌اند جایگاه تعریف‌شده و روشنی برای خود، چه برای تأمین نیازهای داخلی و چه صادرات، فراهم نمایند. نقش چشمگیر و به سزای کشاورزی در زمینه امنیت غذایی، تولید ناخالص ملی، صادرات، و ارزآوری برای کشورها، آن‌ها را بر آن داشته است که:

اولاً در حفظ و رونق بخشیدن به این بخش از هیچ تلاشی فروگذار ننمایند و ثانیاً محصولات سالم و عاری از آلودگی را با هزینه کمتر تولید و با قیمتی مناسب‌تر به بازار داخلی و جهانی عرضه کنند و این امر باعث شده که هم، اقتصاد برخی از کشورها تا اندازه‌ای زیاد وابسته به فعالیت‌های کشاورزی شده و هم سبب بروز رقابت بین کشورها در تولید و عرضه برخی از محصولات و تولیدات مهم و راهبردی گردد. خارج شدن یک کشور از عرصه این رقابت‌ها ضمن اینکه ضربه جبران‌ناپذیری به اقتصاد آن کشور وارد می‌کند، سود بسیار کلانی را نصیب کشور و یا کشورهای رقیب کرده و درنهایت استقلال کشور مذکور را مخدوش خواهد نمود. به همین دلیل کشاورزی می‌تواند به عنوان یک هدف بسیار مناسب و قابل قبول دسترس مورد توجه متجاوزان، جنگ سالاران، سودجویان، و تروریست‌ها قرار می‌گیرد. روند رو به رشد جمعیت، عدم تعادل در عرضه و تقاضای مواد غذایی، کاهش درآمد اقشار آسیب‌پذیر جامعه، افزایش روزافزون تورم در کشور و همچنین تخریب محیط‌زیست و اراضی قابل کشت کشاورزی همگی چالش‌هایی را در زندگی امروز و آینده جامعه فراهم می‌آورد که اگر به‌طور زیربنایی و اساسی مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفته و برای آن چاره‌ای اندیشیده نشود درآیند ممکن است زمینه‌ساز ناپایداری‌های اجتماعی، سیاسی و امنیتی را برای کشور به ارمغان آورده و بحران‌های غیرقابل‌کنترلی را در جامعه رقم بزند. در همین راستا یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های امنیت غذایی جامعه که درخور توجه است موضوع تعادل عرضه و تقاضای مواد غذایی یا به عبارت دیگر تأمین امنیت غذایی برای کلیه اقشار جامعه و حفظ

استقلال و خودکفایی ملی کشور است. اما به‌طور کلی درجه تأمین نیازهای اساسی کشور از منابع تولید داخلی از شاخص‌های مهم سنجش درجه امنیت غذایی در سطح ملی است که در حال حاضر به دلیل شرایط بین‌المللی در حوزه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و فنی و در نهایت تحقق آرمان‌های ملی درخور توجه است. بنابراین بررسی و شناخت بحران امنیت غذایی و آثار پیامدهای آن از بااهمیت‌ترین محورهای در اداره جامعه، حفظ استقلال کشور در عرصه بین‌المللی و ثبات سیاسی و اجتماعی و تأمین منافع اولیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بوده و در صورتی که درجه امنیت غذایی کاهش و فقر غذایی و سوء تغذیه گسترش یابد منابع ثانویه نیز در کشور به خطر خواهد افتاد. در این مقاله تحولات امنیتی از حوزه امنیت غذایی و از منظر اثرگذاری آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بررسی و ارزیابی شد. ابتدا شاخص‌های امنیتی و جایگاه امنیت غذایی و تولیدات محصولات غذایی و کشاورزی، به ویژه به لحاظ ماهیت، خواستگاه و کارکردهای آن معرفی گردید. اگرچه که باید تعریفی موسع از امنیت در حوزه غذایی از منظر کارکردی بر روی مؤلفه‌های ملی و فراملی در حوزه غرب آسیا در نظر داشت. در ادامه با ارائه تعریفی موسع از امنیت و امنیت غذایی و ارتباط آن‌ها در حوزه اثرات آن بر کارکرد روابط بین‌الملل، آثار مثبت و منفی امنیت غذایی بر روی امنیت جمهوری اسلامی بررسی شد.

به دست آوردن امنیت غذایی، دسترسی فیزیکی و اقتصادی به غذای اولیه، امنیت روحی و روانی برای مردم، ثبات امنیت داخلی کشور، افزایش توان عملیاتی، تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران در منطقه به عنوان یک کشور برجسته و شاخص به لحاظ ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک و به لحاظ شاخص‌هایی دیگر همچون، فعال‌ترین بازیگر سیاسی در منطقه و نقش‌آفرینی امنیت جمهوری اسلامی ایران در روابط بین‌الملل حاکم بر فضاهای سیاسی، مهم‌ترین فرصت‌ها در آثار مثبت امنیت غذایی ایران در روابط ملی و فراملی خواهد بود. از سویی دیگر امنیت غذایی و تأثیرات آن بر روی امنیت ملی کشور خصوصاً در حوزه غرب آسیا و نظام بین‌الملل، برخی پیامدهای منفی را به دنبال خواهد داشت. از آن جمله که، کشورهای متخاصم تلاش می‌کنند تا برای وابسته کردن هرچه بیشتر کشورها و به انقیاد کشیدن آن‌ها از طریق تسلط بر منابع تأمین غذایی در حوزه تأمین امنیت مواد غذایی، جلوگیری از تولید محصولات کشاورزی، جلوگیری از واردات و صادرات کشور به بهانه‌های مختلف، کنترل بازار، آسیب‌پذیری‌های ذخایر راهبردی کالاهای اساسی جامعه، به مخاطره انداختن ثبات سیاسی و اجتماعی، اقدامات بیوتروریستی و آگروتوریستی بر علیه محصولات کشاورزی کشور و در نهایت اعمال زور و فشارهای سیاسی از طریق اعمال تحریم‌های محصولات کشاورزی از مهم‌ترین چالش‌های امنیت غذایی برای نظام مقدس جمهوری

اسلامی ایران است، که ناشی از برخوردهای خصمانه امریکا و متحدانش در سطح منطقه و سطوح بین‌الملل در این حوزه است. با توجه به آثار مثبت و منفی امنیت غذایی بر امنیت ملی کشور ما در شرایط ویژه کنونی، لزوم شناخت دقیق تهدیدات خصوصاً تهدیدات مردم محور و توجه مسئولین کشور را می‌طلبد تا با ظرافت‌های خاص و ویژه موردنیاز در حوزه عملیاتی، دقت نظر ویژه‌ای را مبذول بدارند و جهت جلوگیری از افزایش تهدیدات و فشارهای ناشی از تغییرات متصور در این حوزه الگوهای توسعه‌ای مناسبی را مبتنی بر اصول و مفاهیم پدافند غیرعامل در دستور کار خود در این حوزه قرار دهند.

۱۴- پیشنهادات

با نگاهی عمیق به اندیشه غربی که سلطه گران سعی وافر در القای آن به دیگر ملت‌ها خصوصاً ملت‌های مسلمان و بالأخص ملت‌های ایجادکننده موج بیداری اسلامی دارند، اندیشه‌های اومانستی و مکتب‌هایی که متکی به اومانیسیم هستند و فلسفه‌های زائیده و منشأ گرفته از اومانیسیم غربی است، لیکن تحولات جهانی خصوصاً در هندسه جدید جهانی خود کشورهای غربی مؤید این است که دیگر غرب زایش فکری نداشته و ایده نو برای بشر و حیات انسان ارائه ندارد، لذا توجه به تعاریف علم (کشف حقیقت) و دین (برنامه جامع فردی و اجتماعی، دنیوی و اخروی) شکل‌دهی ترکیب علم دینی نیاز امروز بشریت است. علم دینی تنها شامل معلوماتی می‌شود که از منابع اختصاصی دین (کتاب و سنت و عقل) استخراج شده باشند، که البته این معلومات باید نتایجی یقینی باشند که با روش‌های یقینی از منابع یقینی به‌دست آمده باشند. امروزه بنا به فرمایش مقام معظم رهبری دنیا تشنه این علوم است و بر نخبگان حوزه و دانشگاه است تا با همکاری تنگاتنگ نسبت به این امر مهم همت گماشته و با ارائه این علوم انسانی - اسلامی به جهانیان، جان‌های تشنه علوم و معارف الهی را سیراب کرده و گام اساسی در جهت روشنگری در جهت شکل‌گیری هندسه نظم جدید جهانی و مقابله با نظام‌های تک قدرت محور سلطه بردارند. از این طریق است که می‌توان با روشنگری و ارائه الگوی صحیح به ملت‌های آزاده جهان، نظم نوینی بر پایه نور و معنویت با محوریت اسلام عزیز پایه‌گذاری کرد. فلذا با این رویکرد و با دکترینی که تبیین شده از اندیشه‌های والا و دیدگاه‌های امامین انقلاب در تغییر هندسه نظم جدید جهانی مبتنی بر حوزه کشاورزی طراحی شده است که اذعان می‌دارد: کشاورزی مسئله اول کشور است می‌بایست بر اساس فرامین این عزیزان گران قدر حوزه امنیتی کشاورزی که در هزار سوم یکی از ابعاد مهم و جولانگاه قدرت‌های استعماری خواهد بود به نحو مقتضی در سرلوحه کار و توجه جدی مسئولین نظام نه فقط در حد حرف و

شعارهای توخالی بلکه به جد و به صورت اقدام و عمل که معظم له امر فرمودند مورد اقدام و توجه قرار گیرد. بر مبنای تعاریف صورت گرفته از دفاع غیرعامل و نقش کشاورزی، در هندسه نظم جدید جهانی به عنوان بعدی نوین در این حوزه و کارکردهای کلانی را که می‌تواند در برنامه‌های راهبردی کلان نقش کشاورزی متصور شد را به شرح ذیل پیشنهاد و مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته می‌شود:

۱- کاهش آسیب‌پذیری: توسعه ناموازن، بدون توجه به ملاحظات دفاع غیرعامل در حوزه کشاورزی، سبب آسیب‌پذیری‌های گوناگونی می‌شود. که از آن جمله می‌توان به زیان‌های مستقیم در اثر واگردار شدن بیماری‌ها و طغیان آفات، زیان‌های ناشی از هزینه‌های مهار و ریشه‌کنی بیماری‌ها و یا آفات گسترش یافته، زیان‌های مربوط به محدودیت‌های بهداشتی و بهداشت گیاهی و تجارت بین‌المللی، زیان‌های غیرمستقیم بازار، تجارت جهانی و.... را نام برد. لذا پیشنهاد می‌گردد تا با به‌کارگیری طرح‌های دفاع غیرعامل در این واحدها که جزء ضروریات است و قادر خواهد بود که تا حد زیادی آسیب‌پذیری‌های بخش کشاورزی را به حداقل رسانده به نحوی که در برابر تهدیدات متصور از سوی دشمنان متخاصم از ایمنی مناسبی برخوردار گردیده و امنیت تولید محصولات کشاورزی را تضمین نماید.

۲- تداوم فعالیت‌های ضروری: به منظور بقای جامعه و حفظ نیروی انسانی مولد حوزه مذکور به عنوان بالاترین رسالت پدافند غیرعامل، نیازهای اساسی آن می‌بایست تحت هر شرایطی فراهم و تامین گردد. لذا پیشنهاد می‌گردد جهت تأمین سبد غذایی امن از تولید تا مصرف و تامین امنیت پایدار غذایی که در شرایط بحرانی جزء مسئولیت‌های لاینفک دفاع غیرعامل است فرآیندهای عملیاتی آن مدنظر قرار گیرد. با عنایت به این موضوع، توجه بخش کشاورزی به عنوان مهم‌ترین بستر برای تحقق این امر با لحاظ نمودن اصول و مبانی دفاع غیرعامل بیشتر مورد توجه ویژه قرار گیرد.

۳- ارتقای پایداری: دشمنان در تلاش‌اند به منظور پیشبرد امیال استکباری خود تهدیدات گوناگونی را علیه کشورهای مختلف و به خصوص کشور عزیزمان ایران اسلامی به کار بندند. حوزه کشاورزی به عنوان یکی از بسترهای تأثیرگذار در حوزه امنیت غذایی و امنیت ملی، همیشه کانون توجه دشمنان برای آسیب رساندن به کشورمان بوده و هست. لذا پیشنهاد می‌گردد تا آموزش و به‌کارگیری اصول دفاع غیرعامل در بخش کشاورزی که کانون تولید محصولات کشاورزی است مورد توجه بنیادین قرار گیرد، چراکه می‌تواند افزایش پایداری ملی را در برابر تهدیدات خصمانه دشمن را در این حوزه رقم بزند.

۴- تسهیل در مدیریت بحران: زیاده‌خواهی دشمنان این مرز و بوم، همیشه باعث گردیده که در حوزه مختلف اعم از اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، بحران‌هایی را کم و بیش به ارمغان بیاورد.

خصوصاً که این بحران‌ها در زمان تشدید تهدیدات دشمن، باعث اثرگذاری در جامعه می‌شود و کلیه دستگاه‌ها در تلاش خواهند بود که شرایط عادی را به جامعه بازگردانند. از جمله بحران‌های مطرح در هزاره سوم جهان، بحث امنیت غذایی است که مستقیماً با امنیت‌های ملی و سیاسی کشورها پیوند می‌خورد. اقدامات دفاع غیرعامل در این حوزه تولیدی متناسب با ماهیت آن‌ها و تهدیدات متصور از سوی دشمن و شرایط تهدید، سبب تسهیل مدیریت بحران غذایی در کشور خواهد شد.

۵- حفاظت از سرمایه ملی: سرمایه‌های کشور بر اساس ارزش‌های مادی و کارکردی و یا انحصاری بودنشان به سرمایه‌های حیاتی، حساس، و مهم تقسیم می‌شوند. و بر همین اساس نیز جزء اهداف اصلی دشمن تلقی می‌گردند. دشمن به دنبال انهدام و یا واردکردن خسارت بر سرمایه‌های ملی است. بنابراین اصل در حوزه کشاورزی اماکن تولید محصولات کشاورزی، حوزه‌های مهم و حساس به شمار می‌آید که تمهیدات دفاع غیرعامل به دنبال حفاظت از این سرمایه‌های در شرایط تهدیدات محتمل از طرف دشمن است.

۶- حفاظت از جان انسان‌ها: امروزه یکی از مهم‌ترین اهداف دشمنان از بین بردن نیروی انسانی فعال کشورهای موردتهاجم است که از مصادیق آن می‌توان به آلوده سازی سبب غذایی و محصولات کشاورزی کشورهای مذکور اشاره کرد. با این نگاه می‌توان با اعمال تمهیدات پدافند غیرعامل در بخش کشاورزی، این امنیت غذایی را برای مردم به ارمغان آورد.

۷- پشتیبانی از بخش دفاع: در شرایط وقوع تهاجم و حمله دشمن به کشور، نیروهای مسلح بار اصلی دفاع را بر دوش دارند و صحنه جنگ، اولویت اول کشور را به خود اختصاص می‌دهد، ولی به خاطر گستردگی و پیچیدگی دفاع ممکن است نارسایی‌هایی در جبهه‌های نبرد به وجود آید. بنابراین از جمله اساسی‌ترین رسالت پدافند غیرعامل، پشتیبانی در تأمین نیازمندی‌های بخش دفاع است. بنابراین با بکارگیری اصول دفاع غیرعامل در حوزه کشاورزی که مهم‌ترین مرکز و کانون ثقل تولید محصولات کشاورزی است، می‌توان نسبت به تأمین سبب غذایی مناسب و سالم و موردنیاز نیروهای مسلح اقدام نمود.

۸- ایجاد آمادگی: از آنجاکه شرایط وقوع جنگ قابل پیش‌بینی نیست لذا باید به منظور افزایش مقاومت ملی و آستانه تحمل ملی با به‌کارگیری دفاع غیرعامل و اصول آن ایجاد آمادگی لازم را باید در نظر گرفت. بخش کشاورزی این پتانسیل بالقوه را دارد تا با به‌کارگیری تمهیدات دفاع غیرعامل، بستر لازم را در افزایش تولید محصولات غذایی موردنیاز کشور را در زمان قبل، حین و بعد جنگ را با امنیت کامل از نظر سلامت تأمین کرده و به عنوان مکان‌هایی امن برای ذخیره و نگهداری آن اقدام نمایند.

منابع:

- قرآن کریم، (۱۳۸۳)، ترجمه مرحوم الهی قمشهای، قم، انتشارات پیام مهدی (عج)
- امام (رحمه الله علیه) صحیفه نور، چاپ سوم (۱۳۸۲) بنیاد نشر و حفظ آثار حضرت امام (رحمه الله علیه) قابل دسترسی در:

www.namkhonei.ni.ir

- امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، مجموعه بیانات و آثار از نرم افزار حدیث ولایت قابل دسترسی در:

www.khanenei.ir

- آیوانز، گراهام و جفری نوآم، ۱۳۸۱، فرهنگ روابط بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیر زاده و حسین شریفی، تهران، نشر میزان.
- عساریان نژاد، حسین، ۱۳۸۱، جویشی بر امنیت ملی، دانشکده علوم و فنون فارابی - تهران.
- علیزاده، علی، ۱۳۸۲، حمله‌های بیولوژیک علیه محصولات کشاورزی چالشی نو فراروی حفظ نباتات، نشر آموزش کشاورزی-تهران
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱، ص ۴۷)، مقدمه‌ای بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران، مرکز بررسی‌های استراتژیک
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، ۱۳۹۱، بیداری اسلامی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، سال نهم، شماره ۲۸، صفحات ۱۶۳-۱۹۰
- عساریان نژاد، حسین، ۱۳۸۱، جویشی بر امنیت ملی، دانشکده علوم و فنون فارابی - تهران.
- علیزاده، علی، ۱۳۸۲، حمله‌های بیولوژیک علیه محصولات کشاورزی چالشی نو فراروی حفظ نباتات، نشر آموزش کشاورزی-تهران
- عمید، حسن (۱۳۷۵)، فرهنگ لغت عمید، انتشارات امیرکبیر، ۱۲۸۸. ص ۱۹۸.
- نوربخش، سید نصر. روزبهانی، محمدرضا. احمدی، شهرام، حبیبی. منصور، ۱۳۳۱، تهدید زیستی؛ دومینویی دیگر علیه محصولات کشاورزی، انتشارات لوح نگار، تهران.
- نیک‌خواه، محمدحسین (۱۳۹۶)، ارائه الگوی راهبردی اداره امور کشاورزی بر اساس گفت‌وگو، امام و رهبری، قانون اساسی، تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران و بهره‌گیری از

تجارب موفق بشر، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۶۷، بهار ۱۳۹۶، دانشگاه عالی دفاع ملی.

- وزارت جهاد کشاورزی، قانون تشکیل ۱۳۸۷: ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی ماده (۱).
- محمد پور، احمد، (۱۳۹۰)، روش تحقیق کیفی، ضد روش، منطق و طرح در روش شناسی کیفی، انتشارات جامعه شناسان

